

DEMOGRÁFIA és FOGLALKOZTATÁS

A fizetett és a láthatatlan munka, népesedési kontextusban

Emlékeztető

A Magyar Közgazdasági Társaság Kultúragazdasági és Demográfiai Szakosztályának és az Összefogás a Gyermek és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhely 2018. december 14-i kerekasztal beszélgetéséről.

A beszélgetők: Bali János (Nemzetstratégiai Kutatóintézet igazgatója), Benda József (szocializációkutató, társadalompedagógus, MKT Demográfiai szakosztály elnöke), Birinyi József (közgazdász, népszekutató, MKT Kultúragazdasági szakosztály elnöke), Kováts Eszter (politológus, az ELTE-ÁJK PhD-hallgatója, a Friedrich-Ebert Stiftung munkatársa), Monostori András (pénzügyi közgazdász, MKT Demográfiai szakosztály elnökségi tag), Nagy Beáta (közgazdász-szociológus, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem), moderátor Szoboszlai Attila közgazdász-szervezetfejlesztő.

Résztvevők: az MKT Kultúragazdasági és demográfiai szakosztály, az MKT meghívottjai, az Összefogás a Gyermek és Családbarát Magyarországért Szakértői Műhely tagjai, kb. 50 személy.

A rendezvény előzményeként Szoboszlai Attila a kerekasztal moderátora minden szakértőtől bekért egy rövid összefoglalót saját álláspontjáról, amit az ismert címmel rendelkező résztvevők megkaptak. A bevezetőben ismét elhangzottak a főbb gondolatok, majd kérdés-válasz formában folytatódott a beszélgetés.

1. Szempontok a téma megközelítéséhez

Birinyi József felelevenítette, hogy *Bacsó Annával* azért kezdeményezte a Demográfiai Szakosztály létrehozását, mert évtizedek óta negatív tendenciát látunk a népesedési mutatókban, amivel foglalkozni kell. Az egyik problémát néprajz kutatóként abban látja, hogy a klasszikus nagycsaládokban a generációk egymást támogatták, és adták át a hitet, az élet értelmét utódaiknak. A „nem látható” munkát a nagyszülők, míg a szülők a kereső

tevékenységet végeztek. Ez ma mind a szülőkre marad. A nagyszülőket idősházákban gondozzuk, és bébicsőszökre bízva a gyermekeket a szülőket dolgoztatjuk. Fontos volna a generációkat egymáshoz közelíteni.

Benda József iskolakutatóként figyelt fel arra, hogy ha ezen az úton megyünk tovább, 20 év múlva nem lesz gyermek az iskolákban. Elemzése szerint a 100 éves probléma megközelítésében 2 tábor figyelhető meg a szakirodalomban. Az egyik csoport egy „demográfiai átmenetnek” nevezett folyamatot észlel, amely nem okoz különösebb problémát, a másik csoport időben figyelmeztet ennek a súlyos társadalompolitikai következményeire, de javaslataik nem kerültek meghallgatásra. Így egészen napjainkig nem került a kérdés a társadalom fókuszába, az eredmények pedig lehangolóak. „A szakadék szélén” c. könyve megjelenését követően létrehozott civil szervezetben széles körű szakértői kör talált egymásra, 34 workshopot és 2 konferenciát tartottak. Számos javaslatot dolgoztak ki és adtak át a kormánynak az elmúlt 3 évben, ami közül sok már beépült a törvénykezési folyamatokba.

Az egyik legnagyobb társadalmi kihívásnak a mai beszélgetés témáját tartja, vagyis azt, *hogyan lehet egyensúlyba hozni a foglalkoztatás rövid, és a gyermeknevelés hosszú távú érdekeit*. Ezért egy tanácskozási sorozatot kezdeményeztek az MKT kereteiben.

Bali János megállapította, hogy a munkáltató célja a profit maximalizálás, de az antropológusok szerint a hagyományos gazdaságban nem ez a modell érvényesült. Az archaikus gazdaságban a kölcsönösség, a tekintély, a kockázatkerülés volt a mozgató erő. Ma a munkát és a családot eltávolítjuk egymástól, és munka alatt a fizetésért végzett tevékenységet értjük. Megoldás lehet, ha az otthont bekapcsoljuk a munkafolyamatokba, és munkaállomásnak tekintjük, vagyis támogatjuk a főállású anyaságot.

Kováts Eszter több online is elérhető tanulmányt (Gregor Anikóval közösen az „Nőügyek 2018”-at) és publicisztikát („A házimunka nem magányügy”, „Népesséspolitikai kérdések – Kultúrharc és valóság”) jelentetett meg a témában. Kutatások tanúsága szerint ma a gyermekvállalás szegénységi kockázatot jelent. Véleménye szerint minden megszületett gyermek fontos, és ugyannyi esélyt kellene kapnia, függetlenül attól, hogy hova született. A gyerekeket egyedül nevelő kb 500 000 emberrel is foglalkozni kell, ne legyenek megbélyegezve, és kapjanak valós segítséget. Manapság sok üzenet megy a kormányzat részéről a gyermekvállalás érdekében, de a Nőügyek 2018 tanúsága szerint az emberek nem látnak összhangot a lehetőségek megteremtésével, nem kapnak elég segítséget, elsősorban a

munkáltatóval szemben. Ez annál is nagyobb terhet ró a nőkre, mert egy fizetésből ma Magyarországon nem lehet megélni, a nő fizetése is szükséges. A férfiak bevonása is fontos volna a családi életben, de a gondoskodás nem fér bele az „ideális munkavállaló” éthoszába, így a férfiaknak is nehezebb az apaságukat aktívan megélni, vagy idős szüleikről gondoskodni. Úgy kezeljük jelenleg a társadalom, a munkaerő újra termelődésének folyamatát, mintha az magától menne. Arra építünk, hogy a munkaerő napról napra kialussza magát, eszik, mosakszik, valaki gondoskodik a lelkéről, de a háttér folyamatokat, a túlnyomórészt még mindig nők által végzett ún. reprodukív munkát nem értékeljük, miközben várjuk a gyermekek születését. Fontos látni, hogy ne lehessen végtelenségig ezeket a társadalom számára fontos feladatokat a családokra terhelni. Az idősgondozás egy másik fontos kérdés, időzített bomba. Egyre tovább élünk, kevesebb a gyerek, és 65 fölöttiek 1/3-ának nehézségei vannak az önellátással, a családok pedig magukra maradnak, az intézményes ellátás és más jellegű segítség alig elérhető, az ott dolgozók kizsigereltek.

Nagy Beáta, szintén több kapcsolódó kutatás és írás szerzője: „*Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában*”, L'Harmattan, 2018, elmondta, hogy Szép Katalin és Sík Endre (KSH): „A láthatatlan munka értéke” címmel megjelentett egy műhelytanulmányt a láthatatlan munka értékének kiszámításáról, amit használni kellene, mielőtt bárki új mérési módszer bevezetésével próbálkozik. Több szempontot vetett föl: 1) globálisan, nemzetközi beágyazottságban kell látni országunkat, . 2) Nem lehet statikusan gondolkozni, hiszen dinamikus folyamatokról van szó. A családi preferenciák kérdését nézve például láthatjuk, hogy a kisgyerekes szülőknél a gyermek szerepel a prioritások élén, de egy idő után ezek a preferenciák változnak. 3) A nemek közötti egyenlőség nagyon fontos kérdés, például a férfiak (is) egyre később vállalnak gyereket. 4) Az sem mindegy, hogy jó-e itt gyermeknek lenni Magyarországon, azaz milyen a gyerekek jóléte. 5) A feminista paradoxon jelensége is megfontolandó: ez azt jelent, hogy a fejlett országokban ott van több gyermek, ahol magasabb a nők foglalkoztatási rátája, mivel a munkavállalás kiszámíthatóságot és stabilitást ad. Magyarországon ennek az ellenkezője tapasztalható.

Monostori András a Szakértői Műhelyben a láthatatlan munkával foglalkozik, építve a korábban publikált KSH tanulmányokra. A műhelymunka során beárta a gyermeknevelés láthatatlan munkájának értékét. A fogyasztási egység alkalmazásával alakította ki a jövedelmi modellt, amelynek megvalósítása biztosíthatná, fedezhetné a család fogyasztásának

pénzszükségletét a szegénységi kockázat csökkentésére, elkerülésére. A jövedelem egy főállású munkaviszony, aminek van nettó értéke, és függ a gyermekszámtól.

2. Kérdések és válaszok

Birinyi József: Kik és hogyan szerezhetnek jogot, hogy Hivatásos Szülők lehessenek?

Benda József: Az elhangzottak alapján közös álláspontnak látszik, hogy az otthon végzett, fizetetlen munkát el kell ismernünk társadalmi értékteremtő elfoglaltságnak. A gond az, hogy évtizedek óta beszélünk a témáról és nem látszik elmozdulás, miközben az ország egyre meredekebb lejtőre kerül. Ezt szeretnénk valahogy kezelni. Arra tettünk kísérletet, hogy a különböző szakértelmeket összeírva, megpróbáljuk átvinni a döntési folyamatokba. Felmérést végeztünk a 35-45 év közöttiekkel, és azt látjuk, hogy a populáció mintegy 25%-a szerte még gyermeket. Egyet ért Kováts Eszter tanulmányával, amit mindenkinek a figyelmébe ajánl, hogy van egy marketing a sok gyermekes családokról, de nincsenek meg a feltételek a gyermekvállaláshoz. A fiatalok részéről is van készlet, szándék, sokan bele kényszerülnek a „karriernek” csúfolt szalagmunkába, és a számukra megoldhatatlan helyzetekben a kisebb terhet választják. Egy nem pontosan definiált érdek mentén azokat is belekényszerítjük a munkába, akik szeretnék csak a családjuknak élni és sok gyermeket nevelni. Kutatásunkban 400 ezer fiatalról tudtuk meg, hogy vállalna még gyermeket, ha a feltételeket meg tudjuk teremteni. Ez pedig nem más, mint a Hivatásos Szülők program.

A programba bárki jelentkezhet, aki szeretne a családjának élni, de egy folyamatról van szó, aminek két lába van: a gazdasági és lelki-mentális, amit a családi életre nevelés programban kapnak meg a szülők. Erre azért van szükség, mert II. világháború után ezt a képzést megszüntették, és egyre többen nőnek fel mozaik családokban, testvér nélkül, akik már azt sem tudják, mi a család. Ha a fodrásztól elvárunk egy szakképzést, akkor a gyermekneveléshez is érteni kellene valamelyest. Ehhez egy program már elkészült dr. Komlósi Piroska jóvoltából, amire meg is indulnak a képzések hamarosan.

Bali János: Mit gondolnak a férfiak termékenységének a visszaeséséről?

Kováts Eszter: Nagyon fontos szempont, hogy ne egyedül a nőket tegyük felelőssé az alacsony népszaporulatért, amikor kettőn áll a vásár. A gyerekvállalási hajlandóságon kívül fontos – kutatások szerint a nők gyerekvállalási kedvét befolyásoló – szempont még a férfiak részesedése a gyerekgondozásban és a házimunkában. Azért nehéz a férfiak helyzete, mert a munkáltatók nem partnerek, ellenérdekeltek, nem akarják például, hogy elmenjen gyedre, még ha akarna is az apa. De már a napi nyolcórás munkaidő sem nyolcórás nagyon sok helyen, ez megnehezíti a gondoskodást – nőknek és férfiaknak egyaránt.

Nagy Beáta: A férfikérdés fontos. A nők nem akarnak minden problémát egyedül megoldani. A férfiakkal szemben a társadalom ambivalens elvárásokat fogalmaz meg: Keressenek sokat és legyenek törődő apák, vagyis töltsenek sok időt otthon. A sokféle teherbe, a család pénzügyi alapjának előteremtésébe, az ezzel járó stresszbe belehalnak a magyar férfiak, ami senkinek nem lehet célja. Ezt már Kopp Mária kutatásai is

pontosan feltárták. Foglalkozni kell tehát a férfiakkal is. Ott születik több gyerek, ahol biztonságban vannak a szülők (anyagi, társadalmi, munkaerőpiaci értelemben egyaránt).

Kováts Eszter: Hogy gondolkozik a HISZÜK program a férfiakkal: elmehet-e az apa is gyesre, hogy oldja a munka és az otthon feszültségét? A munkaerőpiacot és a munkakörülményeket emberek alakítják. El tudunk-e gondolni egy olyan világot, ahol például nem kell menekülni a gyesre, ahol nem a kizsákmányoló munkaerőpiaci körülmények miatt választják a nők? Hol a megoldás?

Benda József: Az apák természetesen otthon maradhatnak, azért „Hivatásos Szülők” a program neve és nem főállású anyaság. Ha csak demográfiáról beszélünk, miközben komplex társadalmi problémáról van szó, nincs megoldás. Azért kezdtünk dolgozni, mert az eddigi gondolkodás iránya nem bizonyította, hogy fel tudja mutatni pozitív változást. 1-1 elszigetelt szaktudomány nem tud megoldást. A műhelyben egy módszertani innovációt alkalmaztunk, aminek a lényege, hogy egy szeretetteljes légkörben gondolkozunk együtt, ami új tudást hozhat/hozott létre. Amíg nem tudjuk visszatanítani a szeretet-kultúrát a családoknak, addig csak aknamezőt készítünk. Hol a nőket, hol a férfiakat, hol a kormányt, hol az értékrendszert és mást tesszük felelőssé, ami zsákutca. Sokoldalú megközelítést igényel a téma.

Nagy Beáta: Az oktatásban kellene a fiatalokat megszólítani. Lehetne-e rugalmas, toleráns az oktatás? Mit jelent az együttműködésen alapuló oktatási módszer? Hogyan lehetséges anyagilag fenntartani a Főállású szülőséget?

Komlósi Piroska: családi életre és kapcsolati kultúrára való felkészítés egyszerre fontos. Ez, Kopp Máriát követve, alapszemlélete a programnak.

Monostori András: A modellben a jövedelemszámításhoz a nemzetgazdaság havi bruttó átlagjövedelmét vesszük alapul, amely 2018-ban 320.000 Ft fölött van. Ezt a javasolt bruttó havi jövedelmet tekintjük az anya és két gyermek megélhetéséhez szükséges jövedelemnek az apa keresetétől függetlenül. Ez szinkronban lehetne a munkaerőpiac jövedelmi viszonyaival. A javasolt bruttó jövedelem nettó értéke két gyermekkel 210 Ft, három gyermekkel 350 ezer Ft, négygyel 430 ezer Ft minden adókedvezménnyel együtt. Abban az esetben, ha az anya illetve az apa ezzel a javasolt jövedelemmel kalkulálhatna a család a megélhetéséhez a gyermekek 18 éves koráig, az biztonságot adhatna az elszegényedés megakadályozásához. A bér közel 35- 40%-a adó és járulékok formájában visszaáramlik az államhoz. A jövedelem hatékony felhasználásához javasoljuk gyermekkártya kibocsájtását, kedvezmények kialakításával, azok biztosítása mellett.

Nagy Beáta: Miből finanszírozható ez?

Monostori András: A gyermek közjó, állami munkaviszony, mint a rendőrség, az államapparátus, a kórház, stb.

Kováts Eszter: Egy-egy munkahely önmagában nem tud családbaráttá válni, ha nem egy általános rendszer-működésről van szó, bele kényszerülnek egy olyan versenybe, amelynek a következménye a családok sarokba szorulása.

Benda József: Az értelmiség, a mi felelősségünk, hogy megtervezzünk egy komplex fejlesztési programot, amit nem várhatunk a politikusoktól. Nekik más a dolguk.

Nekünk szakértőknek kell működésképes javaslatokat felterjeszteni. Ha nincsenek jó szakmai javaslatok, a politikusok lépéskényszerbe kerülhetnek, és nekik kell kitalálni a megoldásokat a problémákra, tovább sodródunk a szakadékba.

Egy ilyen programon dolgozunk. Aki szeretne csatlakozni, jelentkezzen. **Ennek a tanácskozásnak is az volt a célja, hogy elindítsunk egy szélesebb körű párbeszédet a témában, és tovább érleljük a megoldásokat.** (plusz1baba@gmail.com) Úgy tűnik, a gondolkozási irány azonos, folytassuk a beszélgetést más keretek között is!

Baranyi Károly betegsége miatti távollétében *Lindeisz Ferenc* közvetítette a Nemzeti Pedagógus Műhely vezetőjének álláspontját, hivatkozva a Magyar Idők 2018. november 26. számában megjelent cikkre <https://magyaridok.hu/velemeney/csaladpolitika-nepesedespolitika-3699704/>. Hangsúlyozta, hogy az NPM népesedési modellje nincs kapcsolatban a nyugdíjjal, de elősegíti az idősök anyagi biztonságát. *Giday András* utalt a Baranyi Károllyal korábban folytatott szakmai álláspontok egyeztetésére. A téma egy következő műhelymunkán napirendre kerül.

Budapest, 2019. január 5.

Készítette: Benda József